

KS. JAN DYDUCH

WSPÓLDZIAŁANIE HIERARCHII Z LAIKATEM W INSTYTUCJACH O ZASIĘGU KRAJOWYM I REGIONALNYM¹

WSTĘP

II Sobór Watykański zamierzając dokonać odnowy Kościoła na miarę naszych czasów (*accomodata renovatio*) postawił zasadnicze pytanie o jego istotę. Wspaniałą odpowiedź na nie znajdujemy w dokumentach soborowych a zwłaszcza w centralnym dokumencie, jaki stanowi Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium*. Wyeksponowana w nauce soborowej idea Ludu Bożego, czy prawda o kapłaństwie wspólnym, podkreślenie fundamentalnej równości wszystkich ochrzczonych oraz posiadanie przez nich charyzmatów, dowartościowuje świeckich. Następstwem i odzwierciedleniem odnowionej i pogłębionej eklezjologii oraz teologicznego dowartościowania świeckich jest ustanowienie przez ustawodawstwo posoborowe nowych instytucji z udziałem świeckich jak również wprowadzenie ich do już istniejących. Instytucje te zostały powołane na różnych szczeblach, mianowicie: ogólnokościelnym, krajowym, regionalnym, diecezjalnym, a nawet parafialnym. W niniejszym artykule omówimy instytucje o zasięgu krajowym, regionalnym² i ponaddiecezjalnym, w których świeccy mają udział prawnie zapewniony.

¹ Artykuł niniejszy jest fragmentem pracy doktorskiej: Instytucjonalne formy współdziałania hierarchii z laikatem w powszechnym ustawodawstwie posoborowym napisanej pod kierunkiem Ks. Prof. Dr hab. Edwarda Szafrrowskiego i obronionej w dniu 24.VI.1980 r. na Wydziale Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

² Dekret soborowy „Christus Dominus”, n. 40, 3, wprowadza pojęcie regionu kościelnego, który swoim zasięgiem obejmuje kilka prowincji kościelnych. Papieska Komisja Odnowy Kodeksu Prawa Kanonicznego proponuje, aby region kościelny, z reguły, obejmował wszystkie prowincje danego kraju, w wyjątkowych okolicznościach region może obejmować niektóre tylko prowincje danego kraju, albo prowincje kilku krajów. (*De circumscriptionibus ecclesiasticis*, „Communications” 4 (1972)39—44, *Schema canonum libri II — De Populo Dei*, can. 187).

I. WSPÓLPRACA HIERARHII I LAIKATU W KRAJOWYCH KOMISJACH BISKUPICH

Zgodnie z zaleceniami II Soboru Watykańskiego w Kościele lokalnym (przez Kościół lokalny określać będziemy Kościół o zasięgu krajowym) decydującą rolę powinna mieć Krajowa Konferencja Biskupia, która swoją działalność prowadzi według statutu zatwierdzonego przez Stolicę Apostolską, posługując się w realizacji swoich celów różnymi organami, spośród których na podkreślenie zasługują Komisje Biskupie³.

Aczkolwiek świeckim nie przysługuje prawo bezpośredniego udziału w Konferencjach Biskupich, to jednak mogą być powołani do uczestnictwa w pracach przygotowawczych dla Konferencji Biskupich⁴.

Wydaje się, że duże możliwości pracy znajdują świeccy w Komisjach Biskupich, które staną się niezbędnymi organami w działalności Konferencji Biskupich. Komisje te przybierają charakter organów fachowo-doradczych, a ich strukturę, kompetencje i zadania szczegółowo określają Konferencje Biskupie⁵.

Normy zawarte w dokumentach Vaticanum II, jak i w prawodawstwie posoborowym, dotyczące działalności Komisji Biskupich mają za zwyczaj charakter ogólny. W oparciu o te ogólne normy poszczególne Krajowe Komisje Biskupie mogą szczegółowo precyzować udział świeckich w pracach Komisji swojego kraju.

Konferencja Episkopatu Polski w swoim statucie przewiduje dokoopowanie do poszczególnych Komisji ludzi biegłych „viroso peritos” spoza Konferencji⁶, mogą nimi być świeccy⁷.

Przy omawianiu niektórych Komisji Biskupich przytoczymy frag-

³ Por. Dekret soborowy „Christus Dominus”, n. 38, 2-3.

⁴ Papińska Komisja Interpretacji Dekretów Soboru Watykańskiego II na pytanie: „Czy w Konferencji Biskupiej mogliby uczestniczyć oprócz biskupów: prezbiterzy, zakonnicy i osoby świeckie” dała 31.X.1970 r. następującą odpowiedź: „Ponieważ zgodnie z przepisem n. 38, 2 Dekretu soborowego o pasterskich obowiązkach biskupów w Kościele „Christus Dominus” Konferencje Biskupie są zebraniem biskupów, stąd składają się jedynie z biskupów oraz tych, którzy są im prawnie przyrównani. Natomiast inne osoby: prezbiterzy, zakonnicy i świeccy mogą być zaproszeni przez Konferencję Biskupią, zgodnie z przepisami statutów, ale jedynie przy rozpatrywaniu szczególnych tematów i spraw i to tylko z głosem doradczym”. (AAS, 62(1970)793 PPK, t. III, z. 1, nn. 4555-4557).

⁵ Por. E. Szafrowski, *Kolegialne działanie biskupów na tle Vaticanum II*, Warszawa 1975, 214. Por. P. Hempterek, *Stanowisko prawne Konferencji Biskupów*, „Prawo kanoniczne”, 13(1970) nr 1-2, 33.

⁶ *Statutum Conferentiae Episcoporum Poloniae*, zatwierdzony przez Stolicę Apostolską 15.III.1969 na okres 5-letni, n. 27, maszynopis, 8.

⁷ „W skład każdej Komisji Episkopatu wchodzi przewodniczący, wiceprzewodniczący, sekretarz oraz członkowie w liczbie od ośmiu do dwudziestu osób. Wszyscy mianowani są przez Konferencję Episkopatu na okres pięciu lat. Do Komisji należą biskupi, osoby ze stanu duchownego i zakonnego oraz świeccy”. (Konferencja Episkopatu Polski, *Regulamin ramowy dla Komisji Episkopatu Polski*, z 25.XI.1974, maszynopis, 1-3).

menty ustawodawstwa Polskiej Konferencji Biskupiej w tym celu, aby dać próbę szczegółowego skonkretyzowania ogólnych norm ustawodawstwa powszechnego przez ustawodawstwo partykularne.

1. Krajowa Komisja „Iustitia et Pax”

Papież Paweł VI w dniu 6.I.1967 r. ustanowił, poprzez *Motu proprio Catholicam Christi Ecclesiam*, Papieską Komisję Studiów „Iustitia et Pax”⁸, która ostateczny kształt prawny otrzymała w *Motu proprio* papieża Pawła VI z 10.XII.1976 r. przyjmując nazwę Papieska Komisja „Iustitia et Pax”⁹.

Na wzór Papieskiej Komisji „Iustitia et Pax” mają być powołane przez Episkopaty poszczególnych krajów, Krajowe Komisje „Iustitia et Pax”¹⁰. Kościół głosi zasady sprawiedliwości i miłości społecznej, aby jednak to ogłoszenie było skuteczne, zachodzi potrzeba tworzenia odpowiednich instytucji i ich tworzenie zaleca II Sobór Watykański¹¹.

Krajowa Komisja „Iustitia et Pax” ma być instytucją czyniącą bardziej skutecznym nauczanie Kościoła o miłości, sprawiedliwości, wzajemnej współpracy i prawach człowieka.

Papieska Komisja „Iustitia et Pax” od początku swego istnienia zachęcała Konferencje Biskupie do tworzenia Komisji Krajowych. Winny być one znakami i narzędziami zaangażowania całego Kościoła lokalnego, całego Ludu Bożego, a więc hierarchii, zakonników, zakonnic, a zwłaszcza laikatu w służbie rozwoju sprawiedliwości i pokoju¹². Strukturę i działalność Krajowej Komisji „Iustitia et Pax” powinien określać regulamin zatwierdzony przez Komisję Biskupią¹³.

Komisje Krajowe zostały zorganizowane w sposób bardzo zróżnicowany. Niektóre, podobnie jak Papieska Komisja, powołano w drodze nominacji władz kościelnych, inne zostały wyłonione oddolnie przez różne organizacje katolickie, a następnie zaaprobowane przez miejscowe episkopaty¹⁴.

Zakres działania Komisji jest także zróżnicowany. Jedne, nastawione na działalność polityczną, starają się oddziaływać na politykę swego kraju w kierunku sprawiedliwości, pokoju i postępu przez wpływy per-

⁸ N. III: AAS, 59(1967)27—28 (PPK, t. I, z. 3, nn. 1441—1442).

⁹ AAS, 68(1976)700 (PPK, t. IX, z. 1, n. 16329).

¹⁰ Paweł VI, *Przemówienie* z 25.IX.1972, AAS, 64(1972)633.

¹¹ Por. Konstytucja duszpasterska „*Gaudium et spes*”, n. 42, 5.

¹² *Communication aux présidents des Conférences Episcopales présents a Rome pour le Synode Extraordinaire des évêques*, „*Documentation catholique*” (D.C.), 66(1069)1111.

¹³ *Motu proprio „Iustitiam et Pacem”* = (Mp. I. et P.), n. II: AAS, 68(1976)702 (PPK, t. IX, z. 1, n. 16338).

¹⁴ Cz. Strzeszewski, *Sprawiedliwość i pokój*, „*Chrześcijanin w świecie*” 8(1976) nr 1, 58.

sonalne i opinię publiczną. Chodzi tu przede wszystkim o kraje europejskie, od których w dużym stopniu zależy zlikwidowanie dysproporcji między nadmiernym rozwojem jednych krajów, a nędzą i zacofaniem krajów na drodze do rozwoju¹⁵.

Szczególnym zadaniem innych Krajowych Komisji staje się działanie w obronie człowieka i jego praw. Zaangażowanie się na rzecz praw człowieka otwiera przed wiernymi, a przede wszystkim przed Krajowymi Komisjami liczne możliwości¹⁶.

Komisje Krajowe są powołane do zbadania lokalnych sytuacji prowadzących do łamania praw człowieka oraz do decydowania o środkach zaradczych wobec tego stanu rzeczy. Mają popierać poszanowanie praw człowieka w rodzinie, w szkole, parafii, w diecezji i w całym kraju. Do spełnienia tego zadania mają się posłużyć środkami społecznego przekazu. Komisje Krajowe powinny uświadamiać i uczyć chrześcijan na sprawę praw człowieka, przypominając im, że są zobowiązani zwracać uwagę na wszelkie nadużycia, które godzą w prawa człowieka, niezależnie od tego, kto jest ich sprawcą, wywierać nacisk na władze publiczne, aby respektowały prawa człowieka proklamowane przez Narody Zjednoczone w różnych deklaracjach i konwencjach. Krajowe Komisje mają stwierdzać, które spośród praw są najczęściej łamane w ich kraju. Aby temu zapobiec, konieczne jest informowanie i piętnowanie każdego czynu godzącego w prawa człowieka. Mają wychowywać młodzież do obrony praw człowieka i zachęcać do udziału na rzecz obrony godności ludzkiej¹⁷.

Skuteczność prac Komisji Krajowych w dużym stopniu zależy będzie od współpracy z Papieską Komisją, jak również od wzajemnej współpracy Komisji poszczególnych krajów. W ramach tej współpracy Krajowe Komisje odbywają wspólne konferencje.

Pierwsza Konferencja Europejska odbyła się w dniach od 4 do 6 marca 1971 r. w Akwizgranie¹⁸. Druga Konferencja Europejskich Krajowych Komisji „Iustitia et Pax” obradowała w Ostendzie od 11 do 14 października 1972 r.¹⁹ Trzecia Konferencja Europejska obradowała w dniach od 7 do 9 kwietnia 1975 r. w Londynie²⁰. Wreszcie Czwarta Konferencja Europejskich Komisji „Iustitia et Pax” odbyła się od 14 do 16 października 1978 r. w Madrycie²¹.

¹⁵ Tamże, 58.

¹⁶ *L'Eglise et les droits de l'homme*, n. 84, 53.

¹⁷ Tamże, nn. 119—120, 71—72.

¹⁸ J. Ozdowski, *Pierwsza Konferencja Europejska Sprawiedliwość i Pokój, „Chrześcijanin w świecie”*, 3(1971) nr 4, 84.

¹⁹ J. Ozdowski, *Druga konferencja Europejska „Iustitia et Pax”*, „Chrześcijanin w świecie”, 5(1973) nr 3, 110.

²⁰ Cz. Strzeszewski, *Sprawiedliwość i pokój*, 59.

²¹ Cz. Strzeszewski, *Czwarta Konferencja Europejskich Komisji „Iustitia et Pax”*, „Chrześcijanin w świecie”, 11(1979) nr 3, 71—72.

Polska Komisja „Iustitia et Pax” została powołana przez sto ósmą Konferencję Plenarną Episkopatu Polski w dniu 4 maja 1968 r., a więc w niespełna rok po utworzeniu Komisji Papieskiej.

Wydaje się, że celem skuteczniejszego działania Krajowych Komisji „Iustitia et Pax” konieczna jest jeszcze ściślejsza współpraca między poszczególnymi Krajowymi Komisjami i to nie tylko w obrębie Europy, ale także żywe współdziałanie Europejskich Komisji Krajowych z Krajowymi Komisjami Trzeciego Świata. W tym współdziałaniu należałoby wszystkie Krajowe Komisje uwrażliwić na ten kraj, gdzie aktualnie dokonuje się krzywda, gdzie są łamane prawa człowieka, i to do tego stopnia, że problem niesprawiedliwości, krzywdy w poszczególnym kraju staje się przedmiotem zainteresowania wszystkich Krajowych Komisji.

Krajowe Komisje powinny także na swoim terenie uaktywnić działalność tak, żeby całemu społeczeństwu było wiadomo, że taka Komisja jest i w razie potrzeby stanie w obronie człowieka i jego praw. Krajowa Komisja swoim działaniem powinna wyrobić sobie taką pozycję, iżby mogła skutecznie oddziaływać na władzę polityczną w danym kraju w dziedzinie ochrony praw człowieka, a zwłaszcza ma być czynnikiem konfrontującym, czy prawa człowieka są przestrzegane zgodnie z międzynarodowymi deklaracjami i konwencjami, ratyfikowanymi przez dane rządy, żeby przyjęte dokumenty nie pozostały martwą literą sprzeczną z rzeczywistością życia. Równocześnie jednak Krajowa Komisja musi wystrzegać się tego, aby nie stać się organizacją polityczną, ale pozostać organem Kościoła lokalnego, którego podstawy są zakotwiczone w Ewangelii.

2. Krajowa Komisja do Spraw Apostolstwa Świeckich

Dekret o Apostolstwie świeckich sugeruje powołanie instytucji o zasięgu krajowym, w skład której wchodziłoby duchowni, zakonnicy i świeccy. Instytucja ta miałaby charakter doradczy, w pewnym sensie reprezentatywny. Jej celem będzie wspierać działalność apostołską Kościoła i koordynować działalność stowarzyszeń i dzieł prowadzonych przez świeckich²².

Regulamin Papieskiej Rady Świeckich mówi o jej kontaktach z Konferencjami Episkopatów, w szczególności z Komisjami zajmującymi się apostołstwem świeckich oraz z Krajowymi Radami Świeckich. Chodzi tu o wymianę informacji i stały dialog będący warunkiem skuteczniej-

²² Por. Dekret soborowy „Apostolicam actuositatem”, n. 26, 1.

szego działania wyżej wymienionych organów, zarówno na szczeblu ogólnokościelnym jak i krajowym²³.

W Polsce organem, na szczeblu krajowym, do spraw apostołstwa świeckich jest Komisja Apostołstwa Świeckich przy Episkopacie Polski. Skład Komisji, jak również jej regulamin pracy ustala i zatwierdza Konferencja Episkopatu Polski²⁴. Komisja pracuje według własnego regulaminu. Oto niektóre jego punkty:

1. Komisja Episkopatu do Spraw Apostołstwa Świeckich istnieje i działa w ramach Konferencji Episkopatu Polski, przez którą została powołana i przez którą może być zniesiona.

2. W skład Komisji wchodzi przewodniczący, wiceprzewodniczący, sekretarz oraz członkowie. Wszyscy są mianowani przez Konferencję Episkopatu na okres pięciu lat. Do Komisji należą biskupi, osoby ze stanu duchownego i zakonnego oraz katolicy świeccy.

3. Zadaniem Komisji jest popieranie rozwoju i koordynowanie apostołstwa świeckich w Polsce w trosce o pełne urzeczywistnienie powołania świeckich w Kościele i w świecie, stosownie do uchwał II Soboru Watykańskiego oraz wytycznych Stolicy Apostolskiej.

4. Komisja według potrzeby zaprasza na swoje sesje wybrane osoby spośród duchownych i świeckich dla rozważania poszczególnych zagadnień, czy to jako reprezentantów diecezji lub środowisk, czy to w charakterze ekspertów²⁵.

W niektórych krajach powołano Krajowe Rady Świeckich. W Austrii od roku 1960 istniał Komitet Organizacji Katolickich. W 1969 roku Komitet został przemianowany na Krajową Radę Świeckich w oparciu o nowy statut, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Austriackiego. Austriacka Rada Świeckich jest organem doradczym i pełni swoje zadania pozostając w kontakcie z Komisją Duszpasterską i Konferencją Episkopatu Austrii. W skład Krajowej Rady Świeckich wchodzi przedstawiciele organizacji katolickich i diecezji oraz sześć osób wybieranych przez Konferencję Episkopatu Austriackiego. Dnia 18 czerwca 1978 roku został zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Irlandzkiego statut Irlandzkiej Rady Świeckich. Celem Rady jest rozwijanie apostołstwa świeckich, stosownie do postanowień II Soboru Watykańskiego, współdziałanie z Radą Świeckich przy Stolicy Apostolskiej, służenie radą i pomocą hierarchii irlandzkiej²⁶.

²³ Papieska Rada Świeckich, *Programmes and internal structures of the Pontifical Council for the Laity*, 2.

²⁴ Komisja Episkopatu Polski do Spraw Apostołstwa Świeckich, *Dyrektorium Apostołstwa Świeckich*, 2.VI.1969, maszynopis, n. 86, 24.

²⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Regulamin Komisji do Spraw Apostołstwa Świeckich*, 24.IX.1977, maszynopis, 1—2.

²⁶ E. Weron, *Rady Świeckich i Rady Duszpasterskie w Kościele posoborowym*, „Collectanea theologica”, 41(1971) f. 4, 152—153.

Zarówno Krajowe Komisje do Spraw Apostolstwa Świeckich, jak i Krajowe Rady Świeckich, w takiej czy innej mierze realizują wytyczne zawarte w wyżej omówionym n. 26 Dekretu „Apostolicam actuositatem”.

Wspomniany Dekret nie otrzymał szczegółowych norm wykonawczych. W związku z tym jego praktyczna realizacja została w dużej mierze pozostawiona Episkopatowi poszczególnych krajów. Wydaje się, że taka sytuacja jest korzystna, ponieważ bardzo zróżnicowany jest poziom apostolstwa świeckich w różnych krajach, zwłaszcza różnorodnie przedstawia się zagadnienie organizacji katolickich. Niemniej jednak apostolstwo świeckich nigdzie nie może być wyizolowane z całokształtu apostolskiej działalności Kościoła, jak również organizacje katolickie nie mogą być oderwane od hierarchii. Dlatego instytucje o zasięgu krajowym, kierujące i koordynujące apostolstwo świeckich powinny swoją działalność uzgadniać z Konferencją Episkopatu danego kraju.

W krajach, gdzie zachodzi potrzeba powołania zarówno Krajowej Komisji do Spraw Apostolstwa Świeckich, jak i Krajowej Rady Świeckich, można by ich działalność skoordynować w ten sposób, że Krajowa Rada Świeckich zostanie włączona do Komisji na zasadzie podkomisji.

3. Krajowa Komisja do Spraw Rodzin

Nie ulega wątpliwości, że biskupi złączeni w Krajowych Konferencjach Episkopatu są odpowiedzialni za stan rodziny swojego kraju. Obowiązek ten przypomina papież Paweł VI w Encyklice *Humanae vitae* z 25 lipca 1968 r. „Zadanie to uważajcie za najważniejsze dzieło i obowiązek nałożony na was w obecnych czasach. Jak dobrze wiecie, zadanie to wymaga pewnej koordynacji działalności duszpasterskiej we wszystkich dziedzinach aktywności ludzkiej mianowicie ekonomicznej, kulturalnej i społecznej”²⁷.

W Polsce rolę organu koordynującego wieloraką działalnością duszpasterską nad małżeństwem i rodziną spełnia Komisja Episkopatu Polski do Spraw Rodzin. Pracuje ona zgodnie z regulaminem zatwierdzonym przez Konferencję Episkopatu. Oto niektóre jego postanowienia:

3. Komisja jest organem Konferencji Episkopatu Polski utworzonym dla skutecznego kształtowania małżeństwa i rodziny zgodnie z planem Bożym, oraz wspierania powołania małżonków w ich życiu małżeńskim i rodzinnym.

5. Konferencja Episkopatu mianuje przewodniczącego Komisji do Spraw Rodzin.

6. Na wniosek przewodniczącego Komisji do Spraw Rodzin, Konfe-

²⁷ N. 30: AAS, 60(1968) 502.

rencia Episkopatu zatwierdza skład osobowy Komisji oraz przydział funkcji: wiceprzewodniczącego Komisji, sekretarza, krajowego duszpasterza rodzin i kierowników poszczególnych sesji.

7. Członkowie Komisji rekrutują się spośród osób duchownych i świeckich. Kadencja wszystkich członków Komisji trwa pięć lat i może być odnowiona.

13. Przewodniczący wraz z wiceprzewodniczącym, sekretarzem i krajowym duszpasterzem rodzin tworzą prezydium Komisji, które przygotowuje programy działania Komisji i wytycza kierunki pracy w okresie pomiędzy sesjami.

14. W ramach Komisji do Spraw Rodzin pracują następujące sekcje jako zespoły specjalistyczne:

- a. Sekcja Doktrynalna;
- b. Sekcja Przygotowania Kadr dla Duszpasterstwa Rodzin;
- c. Sekcja Formacji Małżeństwa i Rodziny;
- d. Sekcja Pomocy Rodzinie.

15. Każda Sekcja ma swego kierownika, którym jest biskup, członek Komisji.

16. Członków Sekcji powołuje kierownik Sekcji spośród duchownych i świeckich — odpowiednio kwalifikowanych — w liczbie potrzebnej do sprawnego działania. Spośród nich wybiera swego zastępcę i sekretarza.

33. Komisja do Spraw Rodzin może ulec rozwiązaniu jedynie decyzją Konferencji Episkopatu Polski²⁸.

Nie tylko wskazania II Soboru Watykańskiego i polecenia Stolicy Apostolskiej, lecz także sytuacja rodziny we współczesnym świecie wymagają należycie zorganizowanego duszpasterstwa małżeństw i rodzin. Takie duszpasterstwo wymaga sprawnego funkcjonowania organu koordynującego o zasięgu krajowym. Stąd potrzeba krajowych organów zajmujących się duszpasterstwem małżeństw i rodzin i działających w ramach Konferencji Episkopatu. Organ taki powinien składać się z duchownych i świeckich, odznaczających się należytyym przygotowaniem. Krajowe organy kościelne, zajmujące się rodziną, powinny nawiązać ścisłą współpracę z Papieską Komisją Rodzin, która ze swej strony winna wspierać działalność organów krajowych.

Z uwagi na to, że zagadnieniem rodziny interesują się również władze państwowe poszczególnych krajów, że powołują one także organy

²⁸ Konferencja Episkopatu Polski, *Regulamin Komisji Episkopatu Polski do Spraw Rodzin*, 28.XI.1971 r., maszynopis, 1—5.

zajmujące się rodziną²⁹, na pewno byłoby korzystne nawiązanie współpracy organów kościelnych z instytucjami państwowymi o podobnym profilu.

4. Krajowa Komisja do Spraw Sztuki Kościelnej

O powołaniu organu krajowego zajmującego się sztuką kościelną wspomina już Konstytucja soborowa o Liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* w n. 44. Owocna działalność tego organu domaga się ścisłej współpracy z Krajową Komisją Liturgiczną i Komisją Muzyki Sakralnej, a nawet czasem może być wskazane utworzenie jednej komisji, zajmującej się tymi zagadnieniami³⁰. Wytyczne dla działalności Krajowych Komisji do Spraw Sztuki Kościelnej podaje okólnik Kongregacji Spraw Duchowieństwa z 11 kwietnia 1971 r., skierowany do przewodniczących Konferencji Biskupich, a dotyczący troski o zachowanie artystycznego i historycznego dziedzictwa Kościoła³¹.

W Polsce została powołana Komisja do Spraw Sztuki Kościelnej, która otrzymała następującą strukturę i zadania: Konferencja Episkopatu Polski sprawuje ogólny nadzór i opiekę nad dawną i współczesną sztuką sakralną przez Komisję Episkopatu do Spraw Sztuki Kościelnej. Przewodniczącą Komisji mianuje Konferencja Episkopatu. Członków Komisji, na wniosek przewodniczącego, mianuje również Konferencja spośród osób duchownych i świeckich, wybitnych znawców sztuki i zabytkoznawstwa, architektów, artystów, plastyków i innych specjalistów. Komisja Episkopatu do Spraw Sztuki Kościelnej posiada swego sekretarza, który prowadzi na bieżąco dokumentację działalności Komisji³².

Nie trudno zauważyć, że działalność Krajowej Komisji do Spraw Sztuki Kościelnej, mająca na celu zachowanie istniejących już dzieł sztuki sakralnej, jak i czuwanie nad jej dalszym rozwojem, jest trwałym wkładem Kościoła w dzieło kultury ogólnoludzkiej. Angażując należycie przygotowanych świeckich w swoje prace, Komisja winna mieć na uwadze ewangelizacyjną rolę sztuki sakralnej.

5. Krajowa Komisja do Spraw Misji

Dekret o działalności misyjnej Kościoła zleca Konferencji Biskupiej danego kraju pokierowanie działalnością misyjną Kościoła lokalnego, ce-

²⁹ Np. w Polsce przy Radzie Ministrów została powołana Rada do Spraw Rodziny.

³⁰ Por. Konstytucja soborowa „*Sacrosanctum Concilium*”, nn. 44—46. Por. Kongregacja Obrzędów, *Instrukcja „Musicam sacram”*, 5.III.1967, n. 69: AAS, 59(1967) 319—320 (PPK, t. I, z. 3, nn. 1296—1299).

³¹ AAS, 63(1971) 315—317 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 6940—6953).

³² Konferencja Episkopatu Polski, *Normy postępowania w sprawach sztuki kościelnej*, z 25.I.1973, „*Notificationes*”, (1973) 105.

lem niesienia skuteczniejszej pomocy misjom³³. Należyte pokierowanie działalnością misyjną danego kraju wymaga powołania odpowiedniego organu. Nic też dziwnego, że normy wykonawcze do Dekretu „Ad gentes divinitus” z dnia 6 sierpnia 1966 r. postanawiają: „Przy Konferencjach Biskupich powinna istnieć Komisja Biskupia dla Misji. Jej zadaniem będzie pobudzanie działalności i świadomości misyjnej oraz harmonijnej współpracy między diecezjami, utrzymywanie kontaktów z innymi Konferencjami Biskupimi oraz poszukiwanie sposobów celem zachowania, w miarę możliwości, słuszności w niesieniu pomocy misjom”³⁴.

O obowiązku powołania Komisji do Spraw Misji o zasięgu krajowym wspomina także Instrukcja Kongregacji Ewangelizowania Narodów, z dnia 24 lutego 1969 r., dotycząca ułożenia misyjnej współpracy biskupów z Papieskimi Dziełami Misyjnymi oraz inicjatyw poszczególnych diecezji na rzecz misji: „Przy konferencjach Biskupich winna być powołana specjalna Komisja dla Spraw Misji, jako najważniejszy organ działający na korzyść misji”³⁵. Główne zadania tej Komisji są następujące:

a) popieranie poczynań, które budzą wśród ludu Bożego, a zwłaszcza wśród duchowieństwa świadomość i aktywność misyjną;

b) popierać Papieskie Dzieła Misyjne oraz czuwać nad przestrzeganiem ich ustaw jak również przesłać należną daninę³⁶.

Celem zapewnienia jak najskuteczniejszej współpracy misjonarskiej, jedności działania, Komisja Biskupia dla Spraw Misyjnych winna się posługiwać Krajową Radą Misyjną³⁷, którą kieruje przewodniczący tejże Komisji³⁸.

W skład Krajowej Rady Misyjnej wchodzi: przewodniczący Papieskiego Stowarzyszenia Kleru Misyjnego, Krajowi Dyrektorzy Papieskich Dzieł Misyjnych, a także niektórzy inni kapłani, jak również delegaci diecezjalni wybrani przez Komisję Biskupią, delegaci Instytutów Misyjnych, działających na terenie danego kraju oraz delegaci stowarzyszeń świeckich świadczących pomoc na rzecz misji³⁹.

Krajowe Rady Misyjne będą czuwały, by działalność Papieskich Dzieł Misyjnych scalała się z diecezjalną i międzydiecezjalną inicjatywą duszpasterską na rzecz misji, celem zagwarantowania jedności i należytego rozwoju sprawy misji. Gdzie istnieje Krajowa Rada Misyjna jako organ Komisji Krajowej do Spraw Misji, Papieskie Dzieła Misyj-

³³ Dekret soborowy „Ad gentes divinitus”, n. 38, 5—6.

³⁴ *Motu proprio „Ecclesiae Sanctae”* — (Mp. Es.), III, n. 9: AAS, 58(1966) 784 (PPK, t. I, z. 1, n. 159).

³⁵ *Instrukcja „Quo aptius”*, AAS, 61(1969) 278 (PPK, t. II, z. 3, n. 2519).

³⁶ Tamże, 278 (PPK, nn. 2520—2524).

³⁷ Mp. Es. III, n. 11; AAS, 58(1966) 784 (PPK, t. I, z. 1, n. 161).

³⁸ *Instrukcja „Quo aptius”*, AAS, 61(1969) 278 (PPK, t. II, z. 2, n. 2525).

³⁹ Tamże, 278 (PPK, n. 2525).

ne ze względu na swe znaczenie będą w niej odpowiednio reprezentowane, Rada będzie je wspomagała w wykonywaniu zadań⁴⁰.

Przytoczone wyżej dokumenty prawodawstwa powszechnego w sposób ramowy podają strukturę Krajowej Komisji do Spraw Misji, podkreślając jej powiązanie z Krajową Radą Misyjną, która jest organem Komisji, jak również to, że kierownictwo Rady spoczywa w rękach przewodniczącego Komisji. Niewątpliwie szczegółowe rozpracowanie struktury Komisji, jak i udział świeckich w jej działalności, zostało pozostawione ustawodawstwu partykularnemu⁴¹.

6. Krajowa Komisja Środków Społecznego Przekazu

Papież Pius XII w 1957 roku w Encyklice *Miranda prorsus* nakazał powołanie w poszczególnych krajach urzędów, które miałyby na uwadze sprawy związane ze środkami społecznego przekazywania myśli⁴². Papież Jan XXIII w Motu proprio *Boni Pastoris* wspomina o specjalnych urzędach kościelnych, znajdujących się w poszczególnych krajach, które zajmują się sprawami związanymi z kinem, radio i telewizją⁴³.

Dekret o środkach społecznego przekazu zarządza: „aby wszędzie ustanawiano oraz popierano wszelkimi środkami narodowe urzędy do spraw prasy, kina, radia i telewizji. Szczególnym zadaniem tych urzędów będzie troska o to, by właściwie urabiać sumienia wiernych w dziedzinie korzystania z tych środków, jak również popierać i kierować wszelkimi poczynaniami, jakie podejmują katolicy w tej dziedzinie. Kierownictwo tych urzędów w poszczególnych krajach należy powierzyć osobnej Komisji Biskupiej, albo też jednemu biskupowi do tego delegowanemu. W pracach owych urzędów winni brać udział również świeccy, dobrze obeznani z nauką katolicką oraz z tymi sztukami⁴⁴.

Szczegółowe rozpracowanie postanowień Dekretu Soborowego znajdujemy w Instrukcji *Communio et Progressio*, wydanej przez Papieską Komisję Środków Społecznego Przekazu.

W każdym kraju powinien być jeden nadrzędny urząd, zajmujący się wszystkimi środkami przekazu łącznie, albo placówki dla poszczególnych rodzajów przekazu, które powinny ściśle współpracować.

Zadaniem Urzędów Krajowych jest pobudzanie i koordynowanie różnych inicjatyw z całokształtem działań katolików w dziedzinie społecznego przekazu.

⁴⁰ Kongregacja Ewangelizowania Narodów, *Le Pontificie Opere Missionarie — Statuti, ex Aedibus Sacrae Congregationis pro Gentium Evangelisatione 1976*, 12.

⁴¹ Na prośbę o regulamin Polskiej Komisji Biskupiej do Spraw Misji, przysłano pismo z Biura Misyjnego w Warszawie z 5.III.1979 informujące, że regulamin nie jest zatwierdzony.

⁴² AAS, 49(1957) 783.

⁴³ AAS, 51(1959) 186.

⁴⁴ Dekret soborowy „Inter mirifica”, n. 21.

Komisja Biskupia do środków przekazu społecznego w poszczególnych krajach, względnie delegowani do tego biskupi, ma kierować, w granicach przysługującej jurysdykcji, pracami krajowych urzędów, oraz wytyczać ogólne założenia działalności apostołskiej w omawianym zakresie. Do Komisji należy także nawiązywanie stosunków z odnośnymi Komisjami Episkopatów innych krajów i współpraca z Papieską Komisją Środków Społecznego Przekazu⁴⁵.

Komisja Biskupia wraz z Urzędem Krajowym stanowią jedność strukturalną. Komisja kieruje i programuje działalność Urzędów Krajowych, te z kolei spełniają rolę doradczą i wykonawczą. Natura Krajowej Komisji Środków Społecznego Przekazu wskazuje na potrzebę zaangażowania w jej pracach należycie przygotowanych ludzi świeckich, biegłych w sprawach środków społecznego przekazu i odznaczających się wysokim poziomem moralnym. Byłoby korzystne nawiązanie owocnej współpracy Komisji Krajowej z kompetentnymi władzami państwowymi danego kraju, a zwłaszcza z resortem oświaty, by wspólnie opracować program wychowawczy, przygotowujący dzieci i młodzież do należytego korzystania z środków społecznego przekazywania myśli.

7. Krajowe Komisje Duszpasterstwa Emigrantów i Duszpasterstwa Turystów

Dekret II Soboru Watykańskiego o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele naucza, że specjalną troską należy otoczyć tych wiernych, którzy z powodu warunków życia nie mogą korzystać z normalnej opieki duszpasterskiej; do takich należą: emigranci, uchodźcy, wygnańcy, podróżujący statkami czy samolotami, ludy koczownicze oraz turyści. Konferencje Biskupie, przede wszystkim krajowe, mają zbadać zagadnienia odnośnie do wyżej wspomnianych grup ludzkich oraz zgodnie i wspólnymi siłami roztoczyć nad nimi opiekę duszpasterską przy pomocy odpowiednich środków i właściwej organizacji duszpasterstwa⁴⁶.

Dokładniej organizację duszpasterstwa emigrantów i podróżnych określają późniejsze dokumenty Stolicy Apostolskiej. Normy wykonawcze do Dekretu *Christus Dominus* postanawiają: „Konferencje Biskupie proszone są, ażeby biorąc pod uwagę wielką dziś liczbę emigrujących i podróżujących, zleciły delegowanemu do tego kapłanowi, lub specjalnie ustanowionej Komisji wszystko, co dotyczy studium tej sprawy i prowadzenia opieki duszpasterskiej nad wymienionymi”⁴⁷.

Instrukcja Kongregacji Spraw Duchowieństwa *Peregrinans in terra*,

⁴⁵ Instrukcja „*Communio et progressio*”, nn. 169, 170, 171: AAS, 63(1971) 650—651 (PPK, t. IV, z. 1, nn. 7251—7254).

⁴⁶ Dekret soborowy „*Christus Dominus*”, n. 18, 1—2.

⁴⁷ Mp. Es. I, n. 9: AAS 58(1966) 763 (PPK, t. I, z. 1, n. 69).

powołując się zarówno na Dekret *Christus Dominus*, jak też i na jego normy wykonawcze, przypomina o konieczności powołania, przez poszczególne Konferencje Biskupie specjalnej Komisji do rozpatrywania miejscowych wymogów duszpasterskich turystyki, w oparciu o realne wykazy statystyczne, aby wszystkie wysiłki dotyczące duszpasterstwa turystycznego, dało się ułożyć wedle rzeczywistych potrzeb⁴⁸. Zadaniem tej Komisji będzie m.in.:

a) studiowanie nowych sposobów przepowiadania Ewangelii, czy to w celu zaspokojenia duchowych potrzeb chrześcijańskich turystów, czy też udostępnienia wszystkim turystom dobrej woli, sposobności do braterskich spotkań i dialogu;

b) planowanie, ożywianie oraz uzgadnianie duszpasterstwa turystycznego w skali ogólnokrajowej, również przy pomocy zjazdów duchowieństwa i świeckich⁴⁹.

Komisja Biskupia winna korzystać nie tylko z pomocy kapłanów należycie przygotowanych, lecz i to przede wszystkim — świeckich znawców w tej dziedzinie. Wśród nich należy dobrać ekspertów socjologii, ogólnej kultury i działalności turystycznej, chodzi głównie o wpływową przedstawicieli towarzystw podróżniczych, lotniczych i morskich, wielkich agencji turystycznych, hotelarzy, pracowników turystycznych w ogóle, oraz kierowników wydawnictw turystycznych⁵⁰. Dobrze przygotowanych świeckich należy włączyć jako członków do Komisji Krajowej zajmującej się duszpasterstwem turystycznym⁵¹.

Instrukcja Kongregacji Biskupów, dotycząca duszpasterstwa wśród emigrantów, nawiązując do Dekretu *Christus Dominus* i Motu proprio *Ecclesiae Sanctae* postanawia, że w krajach posiadających większą liczbę emigrantów Konferencje Biskupie powinny ustanowić własną Komisję Biskupią dla duszpasterstwa emigracyjnego. Jest rzeczą bardzo wskazaną, aby do tej Komisji należeli również kapłani, zakonnicy i zakonnice, a także osoby świeckie biegłe w sprawach dotyczących emigracji⁵².

Zadaniem tej Komisji będzie wprowadzenie w życie postanowień soborowych i dyspozycji Stolicy Apostolskiej na temat duszpasterstwa emigracyjnego⁵³.

W roku 1977 Papieska Komisja Duszpasterska Migrantów i Podróżnych wydała Dekret postanawiający, że w każdym kraju, gdzie pracownicy morza stanowią większą grupę, należy powołać specjalną Komisję Biskupią kierującą i programującą duszpasterstwo zarówno pra-

⁴⁸ AAS, 61(1969) 369—370 (PPK, t. II, z. 2, n. 2817).

⁴⁹ Tamże, 370 (PPK, nn. 2818—2821).

⁵⁰ Tamże, 370 (PPK, nn. 2822—2823).

⁵¹ Tamże, 383 (PPK, nn. 2920—2921).

⁵² n. 52, § 1—2: AAS 61 (1969) 625 (PPK, t. II, z. 2, nn. 3012—3013).

cowników zatrudnionych w służbie morskiej, jak i korzystających z ich usług⁵⁴. W roku zaś 1978 Papieska Komisja Duszpasterstwa Migrantów i Podróżnych wydała list okólny skierowany do Konferencji Biskupich w sprawie duszpasterstwa emigrantów i podróżnych⁵⁵.

Wydaje się, że byłoby korzystne, tak dla bardzo szybko rozwijającej się turystyki, jak i dla ruchu emigracyjnego, powołanie wspólnej Komisji Biskupiej o zasięgu krajowym, która zajęłaby się duszpasterstwem wszystkich grup ludzkich, potrzebujących szczególnej troski duszpasterskiej, wymienionych w 18 n. Dekretu *Christus Dominus*, a więc emigrantów, uchodźców, wygnańców, podróżujących statkami i samolotami, koczowników, turystów itp. Jeśli natomiast jakaś grupa w danym kraju obejmuje poważną liczbę osób, wówczas dla jeszcze lepszego zabezpieczenia potrzeb duszpasterskich, w ramach Komisji Biskupiej, należałoby powołać specjalną podkomisję dla tej grupy.

W pracach Krajowych Komisji do Spraw Emigrantów i Podróżnych byłoby wskazane nawiązanie bardzo ścisłej współpracy między Komisją Krajową tego Kraju, który opuszczają emigranci i turyści, a Komisją tego kraju, do którego udają się w większej liczbie⁵⁶. Należałoby także podkreślić potrzebę udziału w Krajowej Komisji Duszpasterstwa Emigrantów i Turystów, ludzi świeckich, odznaczających się znajomością zagadnienia i odpowiednim poziomem moralnym.

8. Krajowa Komisja do Spraw Dobroczynności

Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym nakazuje prowadzić akcję charytatywną w sposób uporządkowany i zaleca nawiązywanie kontaktów ekumenicznych⁵⁷. W działalności charytatywnej Kościoła istotną rolę powinni odegrać świeccy: „Niech więc świeccy wielce sobie cenią i w miarę sił wspierają dzieła miłosierdzia oraz przedsięwzięcia pomocy społecznej czy to prywatne, czy publiczne”⁵⁸.

Powyższe wskazania soborowe sugerują powołanie Krajowej Komisji, która w sposób uporządkowany pokierowałaby akcją charytatywną na terenie danego kraju. Komisja ta nawiązałaby współpracę z cywilnymi instytucjami charytatywnymi, jak również z akcją charytatywną prowadzoną przez braci odłączonych. Krajowe Komisje krajów zamożniejszych powinny także nawiązać łączność z Krajowymi Komisjami

⁵³ Tamże, n. 23, § 1—7, 625—627 (PPK, nn. 3015—3022).

⁵⁴ Dekret „*De pastoralis maritimum et navigantium cura*”, n. 4, § 1; AAS, 69 (1977) 739.

⁵⁵ Okólnik „*Chiesa e mobilita umana*”; AAS, 70(1978) 357—378.

⁵⁶ Por. Instrukcja „*De pastoralis migratorum cura*”, n. 22: AAS, 61(1969) 625 (PPK, t. II, z. 2, n. 3016).

⁵⁷ Por. Konstytucja soborowa „*Gaudium et spes*”, n. 88, 3.

⁵⁸ Dekret soborowy „*Apostolicam actuositatem*”, n. 8, 6.

krajów biedniejszych w celu niesienia im skuteczniejszej pomocy. Z uwagi na charakter i zadania Krajowej Komisji Charytatywnej powinni w niej znaleźć należny udział katolicy świeccy.

W Polsce istnieje i działa w ramach Konferencji Episkopatu, Komisja Episkopatu dla Spraw Miłosierdzia Chrześcijańskiego⁵⁹.

9. Krajowa Komisja Ekumeniczna

Instrukcja wykonawcza w sprawach ekumenicznych promulgowanych przez Sobór Watykański II poleca, aby Krajowa Konferencja Biskupów ustanowiła, w razie potrzeby, Komisję Biskupią do Spraw Ekumenicznych⁶⁰.

Do zadań Krajowej Komisji Ekumenicznej należy m.in.:

- wprowadzanie w życie postanowień II Soboru Watykańskiego i Instrukcji Stolicy Apostolskiej w sprawach ekumenicznych;
- popieranie ekumenizmu duchowego, zwłaszcza odnośnie modlitwy publicznej i prywatnej o zjednoczenie chrześcijan;
- programowanie wzajemnej miłości i życzliwości między katolikami i braćmi odłączonymi;
- próba nawiązania dialogu i kierowania nim;
- dawanie razem z braćmi odłączonymi wspólnego świadectwa chrześcijańskiej wiary;
- świadczenie pomocy i udzielanie rady co do wykształcenia i wychowania tak świeckich, jak i duchownych⁶¹.

Instrukcja *Ad totam Ecclesiam* na temat składu Krajowej Komisji Ekumenicznej mówi, że mają do niej należeć biegli w sprawach ekumenicznych. Wydaje się, że chodzi tu zarówno o duchownych, jak i świeckich, gdyż nieco wyżej Instrukcja, określając skład Diecezjalnej Komisji Ekumenicznej, wymienia także ludzi świeckich⁶². Ponieważ zadania Diecezjalnej Komisji Ekumenicznej i Krajowej Komisji Ekumenicznej są prawie identyczne, tylko w innym wymiarze, dlatego można przyjąć, że określenie „biegli w sprawach ekumenicznych” odnosi się zarówno do duchownych jak i do świeckich.

Sytuacja różnych Kościołów i wspólnot wyznaniowych w poszczególnych krajach jest bardzo zróżnicowana. Ten fakt wypada uwzględnić w strukturze Krajowej Komisji Ekumenicznej. Jeżeli więc w danym kraju jakaś wspólnota religijna jest liczna, wówczas w ramach Komisji powinna istnieć specjalna Sekcja, czy Podkomisja zajmująca

⁵⁹ Konferencja Episkopatu Polski, *Struktura duszpasterstwa dobroczynnego*, bez daty, maszynopis, 1.

⁶⁰ Sekretariat Jedności Chrześcijan, *Instrukcja „Ad totam Ecclesiam”*, 14.V.1967, n. 7: AAS, 59(1967) 577 (PPK, t. I, z. 2, n. 716).

⁶¹ Tamże, nn. 6—8, 576—578 (PPK, nn. 709—724).

⁶² Tamże, n. 5, 576 (PPK, n. 708).

się właśnie tą wspólnotą. Również w ramach Krajowej Komisji Ekumenicznej mogłaby Konferencja Episkopatu powołać ograny zajmujące się religiami niechrześcijańskimi, czy ateizmem, jeśliby w danym kraju zachodziła taka potrzeba, chyba, że istnieją specjalne Komisje Biskupie zajmujące się tymi sprawami.

II. DUSZPASTERSKIE SYNODY PARTYKULARNE

Przez Synody Partykularne rozumiemy tutaj zarówno Synody Plenarne, jak i Prowincjonalne.

Synody Plenarne i Prowincjonalne były w Kościele od pierwszych wieków jego istnienia i stanowiły praktyczny przejaw kolegalności⁶³.

Według dotychczas obowiązujących przepisów Synod Plenarny jest zebraniem ordynariuszów kilku lub wielu prowincji kościelnych, które pod pewnym względem stanowią jakąś całość, np. z całego terenu danego kraju⁶⁴. Natomiast Synod Prowincjonalny jest zebraniem ordynariuszów jednej prowincji kościelnej⁶⁵.

II Sobór Watykański poleca rozwijanie działalności synodalnej biskupów. „Obecny święty Sobór Powszechny, wyraża życzenie, by czcigodne instytucje Soborów i Synodów nabrały nowej mocy, dzięki czemu można by należycie i skuteczniej zatroszczyć się o wzrost wiary i zachowanie karności w różnych Kościołach stosownie do okoliczności czasu”⁶⁶.

Opublikowane w *Communicationes* prace przygotowawcze do nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego, w następujący sposób przedstawiają podział Synodów Partykularnych: Synody Regionalne i Synody Prowincjonalne. Synody Regionalne, które były przez Kodeks Prawa Kanonicznego zwane Plenarnymi, przewidziane są dla ordynariuszy Kościołów Partykularnych danego regionu kościelnego, natomiast Synody Prowincjonalne dla rządców wszystkich Kościołów partykularnych tej samej prowincji kościelnej⁶⁷.

Analogiczne rozróżnienie Synodów Partykularnych podaje schemat o Ludzie Bożym, w kanonach od 188—190⁶⁸.

⁶³ Por. Dekret soborowy „Christus Dominus”, n. 36, 1. Por. E. Szafrowski, *Kolegalność hierarchii kościelnej przed Soborem Watykańskim II*, „Prawo kanoniczne”, 16(1973) nr 1—2, 26.

⁶⁴ Kan. 281, M. Żurowski, *Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem*, t. II, Warszawa 1979, 244—245.

⁶⁵ Kan. 283, M. Żurowski, *Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem*, t. II, 245.

⁶⁶ Dekret soborowy „Christus Dominus”, n. 36, 2.

⁶⁷ Papieska Komisja Odnowy Kodeksu Prawa Kanonicznego, *De Conciliis Particularibus et de Episcoporum Conferentiis*, „Communicationes”, 4(1972) 45.

1. Synod Plenarny

Wśród synodów odbywanych w okresie posoborowym obserwujemy kształtowanie się nowego modelu synodalnego, mianowicie synodu pastoralnego. Dokonuje się przekształcenia tradycyjnego synodu o charakterze jurydycznym, statycznym, którego zadanie polegało na dostosowaniu norm miejscowych do zasad prawa powszechnego, w synod dynamiczny, uaktywniający społeczność kościelną i nastawiony na przyszłość. Duszpasterski charakter Synodów dotyczy nie tylko treści uchwał synodalnych, ale także spraw związanych z jego przygotowaniem, składem osobowym, czasem jego trwania, zaangażowaniem opinii publicznej. Stąd też synod jest pomyślany jako angażująca całą społeczność religijną akcja duszpasterska, mająca na celu odnowę życia religijno-moralnego⁶⁹.

Punktem wyjścia synodu duszpasterskiego nie mogą być tylko same sprawy strukturalne czy organizacyjne w dziedzinie duszpasterskiej, wręcz przeciwnie punktem wyjścia powinna być nauka Soboru Watykańskiego II, prawidłowo zidentyfikowana pod kątem wprowadzenia w nauczanie i postępowanie Kościoła lokalnego⁷⁰.

Synod duszpasterski i synod jurydyczny nie tylko nie wykluczają się, lecz wzajemnie się warunkują⁷¹.

Na podstawie Kodeksu Prawa Kanonicznego, kanonu 282, § 1: „Na Synodzie Plenarnym mają obowiązek być: legat papieski, metropolici, biskupi rezydencjalni, którzy w zastępstwie mogą posłać koadiutora, lub biskupa pomocniczego, administratorzy apostołscy diecezji, opaci, prałaci udzielni, wikariusze apostołscy, wikariusze kapitulni. Wszystkim wyżej wymienionym przysługuje głos decydujący.

§ 2: Jeśliby zgodnie z otrzymanymi instrukcjami zostali wezwani przez legata papieskiego również biskupi tytularni przebywający na terytorium, mają obowiązek brać udział w synodzie z głosem decydującym, chyba że w wezwaniu inaczej zastrzeżono.

§ 3: Inni duchowni wezwani na synod mają tylko głos doradczy”. Synod Plenarny w formie tradycyjnej nie przewidywał uczestnictwa ludzi świeckich w jego pracach. Jednym z nowych elementów synodów pastoralnych jest dopuszczenie katolików świeckich do udziału w pracach synodu. Udział ten jest skutkiem przedstawionej przez II So-

⁶⁸ Tenze, *Schema canonum libri II, de Populo Dei*, Typis Polyglottis Vaticanis 1977.

⁶⁹ T. Pieronek, *Synody pastoralne po Soborze*, „Znak”, 24(1972) 459.

⁷⁰ K. Wojtyła, *Problem 900 rocznicy św. Stanisława oraz Synodu prowincjonalnego*, „Notificationes”, (1972) 133.

⁷¹ T. Pieronek, *Informacja o pracach Komisji Przygotowawczej Synodu Archidiecezji Krakowskiej*, „Notificationes”, (1972) 139.

bór Watykański nauki o Ludzie Bożym, oraz założeń synodu pastoralnego⁷².

Projekt nowego kodeksu przewiduje udział świeckich w synodzie zarówno mężczyzn jak i kobiet, ale tylko z głosem doradczym⁷³. Obecnie jednak na udział świeckich w synodach zarówno plenarnych, prowincjonalnych i diecezjalnych potrzebne jest specjalne zezwolenie Stolicy Apostolskiej, która także określa warunki, na których świeccy mogą uczestniczyć w synodzie. Zezwolenie Stolicy Apostolskiej nie jest potrzebne na udział w pracach przygotowawczych do synodu i na udział w sesjach informacyjnych.

Pierwszym Synodem Plenarnym o zasięgu krajowym i o charakterze duszpasterskim, w okresie posoborowym był duszpasterski Synod Holenderski, w którym bezpośrednio i pośrednio mogli uczestniczyć wszyscy katolicy holenderscy. Świeccy brali udział w zespołach dyskusyjnych, omawiających zagadnienia, będące przedmiotem prac synodu, w komisjach problemowych składających się z doradców i ekspertów, jak również należeli do Rady Synodu — organu kierowniczego i Komisji Centralnej — organu koordynującego⁷⁴.

Inny Synod Plenarny, o charakterze duszpasterskim to Synod Republiki Federalnej Niemiec. Statut tego Synodu między innymi postanawia, że uczestnikami synodu są:

- a) członkowie Konferencji Episkopatu Niemieckiego;
- b) z każdej diecezji wybiera się 7 uczestników, w tym przynajmniej 3 kapłanów; wyboru dokonuje Rada Kapłańska, Diecezjalna Rada Duszpasterska lub Diecezjalna Rada Katolików Świeckich;
- c) 40 członków wybiera Centralny Komitet Katolików Niemieckich;
- d) 22 członków to przedstawiciele zakonów, w tym 10 kapłanów zakonnych, 10 zakonnice i 2 braci;
- e) 40 uczestników powołuje Konferencja Episkopatu Niemiec.

Uczestnikami Synodu mogą być tylko członkowie Kościoła katolickiego. Natomiast przedstawiciele innych wyznań mogą brać udział w synodzie w charakterze gości i obserwatorów. Ustawodawczym organem synodu jest Zebranie Plenarne, w którym uczestniczą wszyscy członkowie. Wszyscy członkowie mają jednakowy, decydujący głos.

Prezydium Synodu składa się z przewodniczącego i 4 wiceprzewodniczących. Przewodniczącym prezydium jest przewodniczący Konferen-

⁷² T. Pieronek, *Synody pastoralne po Soborze*, 461. Por. W. Aymans, *Synode 1972. Strukturprobleme eines Regionalkonzils*, „Archiv für katholisches Kirchenrecht”, 138(1960) 374.

⁷³ *De Conciliis Particularibus et de Episcoporum Conferentiis*, „Communicationes”, 4(1972) 46. *Schema canonum libri II de Populo Dei*, Kan. 193, § 4.

⁷⁴ H. Bortnowska, *Rozkwit czy chaos. Z problemów holenderskiego katolicyzmu*, „Więź”, 10(1967) — nr 7—8, 18.

cji Episkopatu Niemiec, natomiast wiceprzewodniczącymi są członkowie synodu wybrani przez Komisję przygotowawczą, z tym, że jeden jest biskupem, jeden kapłanem, dwóch świeckich: jeden mężczyzna i jedna kobieta.

Sekretariat Synodu jest ustanowiony przez Konferencję Episkopatu. Komisja Przygotowawcza Synodu jest powołana przez Konferencję Episkopatu i ma tworzyć komisje robocze. Jej praca kończy się z chwilą rozpoczęcia synodu.

Do koordynowania prac synodu jest powołana Centralna Komisja Synodu. Uchwały na synodzie zapadają większością dwóch trzecich głosów członków obecnych na Zebraniu Plenarnym⁷⁵.

Statut Synodu Plenarnego dla Diecezji Republiki Federalnej Niemiec został uchwalony przez Konferencję Episkopatu Niemiec w dniu 11 listopada 1969, a następnie zatwierdzony dekretem Kongregacji Biskupów z 14 lutego 1970 r.⁷⁶

Jeśli chodzi o skład osobowy uczestników Synodu Plenarnego Diecezji Republiki Federalnej Niemiec, to starano się zachować równowagę między świeckimi i duchownymi, z niewielką przewagą na korzyść tych ostatnich. Ogólna liczba 320 uczestników, w tym 164 duchownych, 156 świeckich⁷⁷.

W związku z uczestnictwem świeckich w Synodach Plenarnych wyłania się problem, jaki rodzaj głosu mają otrzymać w podejmowaniu uchwał synodalnych, doradczy czy decydujący. Niektórzy autorzy uważają, że przyznanie świeckim głosu decydującego na Synodzie Plenarnym, przynajmniej w niektórych sprawach, pogłębi w całym ludzie Bożym świadomość wspólnoty i współodpowiedzialności za Kościół⁷⁸. Z drugiej zaś strony trzeba powiedzieć, że nawet głos tylko doradczy, nie jest bez wartości i ma wpływ na uchwały synodalne⁷⁹.

W sprawie przyznania świeckim członkom Synodów Plenarnych głosu, doradczego czy decydującego, istnieje rozbieżność zdań. Wszyscy uczestnicy Synodu Diecezji Niemieckich, zarówno duchowni, jak i świeccy, otrzymali równorzędny głos decydujący⁸⁰.

Wydaje się, że świeckim uczestnikom Synodu Plenarnego w podej-

⁷⁵ Konferencja Episkopatu Niemiec, *Das Statut der gemeinsamen Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland*, „Archiv für katholisches Kirchenrecht”, 138(1969) 544—549.

⁷⁶ Tamże, 549.

⁷⁷ K. Braun, *De Communi dioecesium Rei Publicae Foederatae Germaniae Synodo*, „Periodica de re morali Canonica liturgica”, 62 (1973) 135.

⁷⁸ W. Goddijn, *Zur Arbeitsweise von Nationalsynoden*, „Diakonia (Der Seelsorger)”, 2(1971) 314—315.

⁷⁹ T. Pieronek, *Synody pastoralne po Soborze*, 461.

⁸⁰ *Das Statut der gemeinsamen Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland*, 546.

mowaniu uchwał należałoby przyznać zasadniczo tylko głos doradczy. Wielką rolę świeccy mają okazję odegrać przez uaktywnienie swojego otoczenia w fazie przygotowawczej Synodu pastoralnego, który ma nie tylko podjąć uchwały, ale stanowi zorganizowaną akcję duszpasterską, zmierzającą do odnowy religijnej wspólnoty wierzących, dlatego też przyznanie świeckim tylko głosu doradczego nie jest zepchnięciem ich na margines działalności synodalnej, nie jest też przyznaniem im roli tylko drugorzędnej.

Chociaż w podejmowaniu uchwał świeccy będą mieć tylko głos doradczy, jednak w całokształcie działalności synodalnej ich znaczenie jest decydujące. W ten sposób w Plenarnym Synodzie Pastoralnym będzie odzwierciedlona wspólnota Ludu Bożego, gdzie wszyscy posiadają fundamentalną równość, ale różnorodność zadań i funkcji. Synodu Plenarnego nie można traktować na wzór świeckich „Stanów Generalnych”, ale jako przejaw aktywnie działającej wspólnoty Ludu Bożego.

Zadaniem Ojców zgromadzonych na Synodzie Plenarnym jest staranne zbadanie, przemyślenie i uchwalenie środków, które mogłyby przyczynić się na danym terytorium do wzrostu wiary, naprawy obyczajów, usunięcia nadużyć, złagodzenia sporów i wprowadzenia jednolitej karności⁸¹.

Posoborowe Synody Plenarne będące naturalnym praktycznym skutkiem II Soboru Watykańskiego, jako szczególne zadanie mają wprowadzić uchwały soborowe w życie Kościoła lokalnego danego kraju⁸². Synody Plenarne mają z jednej strony postawić trafną „diagnozę”, a z drugiej zastosować właściwą „terapię”. Chcąc postawić diagnozę potrzebne są gruntowne badania sytuacji religijnej, społecznej i gospodarczej, słowem dokładne zorientowanie się w sytuacji, w jakiej żyje społeczność Ludu Bożego. Przeprowadziwszy gruntowne rozeznanie sytuacji trzeba wyciągnąć właściwe wnioski i zastosować skuteczne metody duszpasterskie prowadzące do odnowy życia religijnego⁸³.

Duszpasterski Synod Pastoralny nie może zrezygnować z działalności ustawodawczej, ale jego postanowienia powinny mieć orientację duszpasterską.

W związku ze składem osobowym Duszpasterskiego Synodu Plenarnego wyłania się zagadnienie jego reprezentacji. Mianowicie chodzi o to, czy uczestnicy Synodu Plenarnego mają być reprezentantami społeczności kościelnej. Wśród uczestników Synodu Plenarnego diecezji Nie-

⁸¹ Kan. 290. Por. Żurowski, *Hierarchiczne funkcje zarządzania Kościołem*, t. II, 246—247.

⁸² Por. D. Seeber, *Synoden als Ferment der Erneuerung*, „Der Seelsorger”, 39(1969) 219.

⁸³ Tamże, 226.

miec Zachodnich byli członkowie z urzędu i z wyboru, którego dokonały Diecezjalne Rady, a więc Duszpasterska, Kapłańska i Rada Świeckich oraz organizacje katolickie, jak również członkowie mianowani przez Konferencję Episkopatu Niemiec⁸⁴. Nie ulega więc wątpliwości, że uczestnicy tego synodu reprezentowali społeczność kościelną, ale była to raczej reprezentacja socjologiczna⁸⁵.

Chociaż Synod Plenarny nie można traktować na sposób parlamentu, którego członkowie pochodzą z demokratycznych wyborów, mimo to Synod Plenarny powinien być pewną reprezentacją Ludu Bożego danego terytorium. Chodzi tu o reprezentację w szerszym znaczeniu, a więc nie ma potrzeby, aby większość stanowili świeccy, a nawet wskazane byłoby, aby stanowili ją duchowni, gdyż oni z racji przyjętego sakramentu kapłaństwa są bardziej kompetentni do podejmowania działalności ustawodawczej, jak również na ogół są lepiej przygotowani do organizowania działalności duszpasterskiej. Wystarczy, że reprezentowane będą większe okręgi etniczne, liczniejsze zawody, liczniejsze grupy społeczne, większe organizacje katolickie itp.

2. Synod Prowincjonalny

Według Kodeksu w Synodzie Prowincjonalnym powinni uczestniczyć: metropolita, wszyscy biskupi rezydencjalni, administratorzy apostołscy diecezji, wikariusze i prefekci apostołscy, wikariusze kapitulni. Za zgodą większości wymienionych uczestników, przewodniczący może wezwać na synod biskupów tytularnych. Należy ponadto wezwać kapituły katedralne, lub konsultorów każdej diecezji, które wysyłają po dwóch delegatów wybranych kolegiąlnie. Także mają być wezwani rezydujący w obrębie prowincji, wyżsi przełożeni zakonów kleryckich wyjętych lub kongregacji monastycznych. Mogą uczestniczyć inni kapłani, jeśli zostaną prawnie wezwani⁸⁶.

W Synodzie Prowincjonalnym mają jeszcze uczestniczyć biskupi, nie podlegający żadnemu metropolicie, a także opaci i prałaci udzielni oraz arcybiskupi, którzy nie są metropolitami. Wszyscy oni powinni wybrać na zawsze jednego z metropolitów do udziału w Synodzie⁸⁷.

Wśród wymienionych przez Kodeks Prawa Kanonicznego uczestników Synodu Prowincjonalnego, nie ma świeckich. Ich udział w Synodzie Prowincjonalnym przewidują projekty nowego Kodeksu⁸⁸.

⁸⁴ *Das Statut der gemeinsamen Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland*, 545.

⁸⁵ K. Braun, art. cyt., 135.

⁸⁶ Kan. 286.

⁸⁷ Kan. 285.

⁸⁸ *De Conciliis Particularibus et de Conferentiis Episcoporum*, 48. *Schema canonum libri II de Populo Dei*, Kan. 193, § 4.

Również w projekcie wspomina się o udziale dwóch przedstawicieli z każdego Kościoła Partykularnego, którego rządcy mają prawo brać udział w Synodzie Prowincjonalnym. Przedstawiciele ci mają być wybrani przez Kapitułę Katedralną, Diecezjalną Radę Duszpasterską i Radę Kapłańską, które wyboru dokonują zgromadzeni wspólnie, spośród siebie⁸⁹.

Do czasu jednak promulgowania nowego Kodeksu, na udział świeckich w Synodzie Prowincjonalnym potrzebne jest szczególne zezwolenie Stolicy Apostolskiej, o czym wspomniano przy omawianiu Synodów Plenarnych.

Duszpasterski Synod Prowincjonalny ma te same zadania, co Synod Plenarny, tylko odnośnie do terytorium metropolii. Wypada zauważyć, że synody prowincjonalne odbywają się niezwykle rzadko. Z tej racji pożyteczną będzie rzeczą zapoznać się dokładniej z przygotowaniem do Synodu Prowincji Krakowskiej. Ks. Karol kard. Wojtyła jako metropolita krakowski wysunął projekt zwołania I Synodu Prowincji Krakowskiej⁹⁰, do czego powrócił w liście pasterskim z dnia 25 marca 1972 r.⁹¹

W dniu 1 czerwca 1976 r. został uchwalony Statut i Regulamin I Synodu Prowincji Krakowskiej. Oto treść statutu:

„1. Cel. Celem Synodu Prowincji Krakowskiej jest podjęcie przez wszystkie diecezje metropolii wspólnego działania dla pogłębienia wiary i ożywienia życia religijnego inspiracjami Soboru Watykańskiego II.

2. Środki. Synod urzeczywistnia swój cel poprzez wzajemną informację i wymianę doświadczeń między diecezjami metropolii oraz przez podjęcie wspólnego działania ze wskazanymi przez Synod kierunkami i przyjętymi statutami.

3. Uczestnicy. W Synodzie biorą udział z głosem decydującym wszyscy biskupi ordynariusze i wszyscy biskupi pomocniczy diecezji wchodzących w skład metropolii. Z głosem doradczym uczestniczą w Synodzie duchowni (z zachowaniem przepisu Kan. 286 § 3—4) oraz katolicy świeccy wezwani przez właściwych ordynariuszy, po konsultacji z Komisją Koordynacyjną Synodu.

4. Struktura. Pracami Synodu Prowincjonalnego kieruje metropolita krakowski w kolegialnej jedności z biskupami metropolii i w oparciu o działalność Komisji Koordynacyjnej, Synodalnych Zespołów Konsultacyjnych i Zebrania Plenarnego Synodu.

⁸⁹ *Schema... de Populo Dei*, Kan. 193, § 5.

⁹⁰ *Problem 900 rocznicy św. Stanisława oraz Synodu Prowincjonalnego*, „Notificationes”, (1972) 132—135.

⁹¹ *List pasterski w związku z 900 rocznicą św. Stanisława*, „Notificationes”, (1972) 103.

5. Działanie. Synod Prowincjonalny działa według przepisów zawartych w Regulaminie⁹².

Gdy idzie o Regulamin, to interesuje nas przede wszystkim Komisja Koordynacyjna (nn. 3—8). Stanowi ona ciało doradcze — organizacyjne Synodu Prowincjonalnego. W jej skład wchodzi: metropolita jako przewodniczący; przedstawiciele wszystkich diecezji prowincji krakowskiej, którzy z polecenia właściwych ordynariuszy brali udział w pracach Komisji Ekspertów; po dwóch dalszych delegatów z każdej diecezji, mianowanych przez własnych ordynariuszy, spośród duchownych lub świeckich, którzy znają środowisko diecezjalne i jego problemy duszpasterskie; przedstawiciele katolików świeckich, mianowani przez metropolitę krakowskiego w porozumieniu z biskupami ordynariuszami.

Komisja w porozumieniu z Kolegium Biskupów Metropolii planuje pracę Synodu, powołuje Synodalne Zespoły Konsultacyjne, kieruje pracami redakcyjnymi dokumentów synodalnych, które przedstawia Zebraniu Plenarnemu Synodu i ostatecznie Kolegium Biskupów Metropolii. Komisję zwołuje metropolita.

Ważnym ogniwem w pracach przygotowawczych są Synodalne Zespoły Konsultacyjne (nn. 9—11). Synodalny Zespół Konsultacyjny tworzą: biskup wyznaczony przez Kolegium Biskupów metropolii, w charakterze przedstawiciela tego Kolegium; jeden z członków Komisji Koordynacyjnej jako przewodniczący; przynajmniej po 1 przedstawicielu z każdej diecezji, wybranym przez Komisję Koordynacyjną, po konsultacji z właściwym ordynariuszem⁹³.

Niemalą rolę odgrywa Zebranie Plenarne Synodu (nn. 12—14). Uczestniczy w nim: Kolegium Biskupów Metropolii; po 2 przedstawicieli Kapituł Katedralnych z każdej diecezji wchodzącej w skład metropolii, wybranych zgodnie z przepisem Kan. 286, § 3, KPK; wyżsi przełożeni zakonów kleryckich wyjętych i kongregacji mniszych rezydujących w prowincji krakowskiej; członkowie Komisji Koordynacyjnej Synodu; członkowie Synodalnych Zespołów Konsultacyjnych; duchowni, osoby zakonne i świeccy, zaproszeni do uczestnictwa przez Kolegium Biskupów Metropolii.

Zebranie Plenarne Synodu jest organem opiniodawczym w stosunku do przygotowanych przez Komisję Koordynacyjną uchwał synodal-

⁹² „Notificationes”, (1972) 153.

⁹³ W pracach Synodalnych Zespołów Konsultacyjnych mogą wziąć udział świeccy albo jako stali członkowie mianowani przez metropolitę w porozumieniu z właściwym ordynariuszem, albo jako konsultanci poszczególnych problemów, w tym wypadku powołani przez przewodniczącego Zespołu Konsultacyjnego. (Informacja uzyskana od Ks. T. Pieronka, przewodniczącego Zespołu Konsultacyjnego do Struktur Międzydiecezjalnych).

nych, przed ich przedstawieniem Kolegium Biskupów Metropolii do ostatecznego przyjęcia. Zebranie Plenarne Synodu posiada specjalny regulamin⁹⁴.

Wspomniana w Regulaminie Komisja Ekspertów została powołana w roku 1973, w jej skład weszli przedstawiciele wszystkich diecezji należących do metropolii krakowskiej⁹⁵.

Wydaje się, że przepisy normujące prace I Synodu Prowincji Krakowskiej właściwie ustawiają pozycję świeckich w pracach Synodu, dopuszczając ich do Komisji Koordynacyjnej, do Synodalnych Zespołów Konsultacyjnych i do Zebrania Plenarnego, oczywiście z głosem doradczym. Wypadałoby może jeszcze określić, przynajmniej ogólnie proporcje liczebne świeckich i duchownych uczestników Synodu oraz wziąć pod uwagę w pracach Synodu Rady Kapłańskie oraz Diecezjalne i Parafialne Rady Duszpasterskie. Trzeba dodać, że I Synod Prowincji Krakowskiej jest na etapie prac przygotowawczych, prowadzonych w Synodalnych Zespołach Konsultacyjnych.

Pastoralne Synody Plenarne, jak i Prowincjonalne są pewną nowością w życiu Kościoła. Na pewno jest pożyteczne, aby dyspozycje prawa powszechnego określające status Synodów Pastoralnych, były wcześniej poprzedzone praktyką odbywania tego rodzaju synodów. Prawodawca formułując przepisy ogólnokościelne, regulujące pracę Synodów Pastoralnych, będzie mógł wykorzystać zdobyte doświadczenia.

Wydaje się, że przepisy ogólnokościelne dotyczące Synodów Pastoralnych winny być nieliczne i raczej ogólne. Dużo miejsca powinny zostawić dla ustawodawstwa partykularnego, zwłaszcza krajowego, które należałoby powierzyć Konferencjom Biskupim poszczególnych krajów.

Prawodawstwo powszechne winno zwrócić uwagę także na relacje Konferencji Biskupich i Synodów Plenarnych. Chodzi o to, by tak ustawić ich wzajemne odniesienie, aby Konferencje Biskupie nie wyeliminowały Synodów Plenarnych. Wydaje się, że zarówno Konferencje Biskupie jak i Duszpasterskie Synody Plenarne powinny znaleźć właściwe miejsce w duszpasterskiej działalności Kościoła.

III. ŚWIECCY W KOŚCIELNYCH TRYBUNAŁACH MIĘDZYDIECEZJALNYCH I REGIONALNYCH

Omawiając zagadnienie współpracy hierarchii i laikatu w instytucjach o zasięgu ponaddiecezjalnym nie można pominąć udziału świeckich w pracach trybunałów kościelnych. Już kodeks przewidywał pe-

⁹⁴ *Regulamin I Synodu Prowincji Krakowskiej*, 1.VI.1976, „Notificationes”, (1977) 153—155.

⁹⁵ T. Pieronek, *I Synod Prowincji Krakowskiej*, „Notificationes”, (1977) 150.

wien udział świeckich w działalności sądownictwa kościelnego. Reformę zmierzającą do usprawnienia procedury sądowej, zwłaszcza kanonicznego procesu małżeńskiego, przeprowadza ustawodawstwo posoborowe. Jednym z ważniejszych momentów tej reformy jest wprowadzenie świeckich, w szerszym niż dotychczas zakresie, do pracy w trybunałach kościelnych.

1. Świeccy w roli sędziów kościelnych

Trybunały międzydiecezjalne, regionalne i międzyregionalne są w ustawodawstwie powszechnym czymś nowym, wprowadzonym dopiero w roku 1970. Sposób ich powołania regulują wydane przez Sygnaturę Apostolską w dniu 28 grudnia 1970 r. „Normy dla trybunałów międzydiecezjalnych, regionalnych i międzyregionalnych”⁹⁶. Otóż w wymienionych wyżej trybunałach, jak również w trybunale diecezjalnym, pewne czynności, w określonych warunkach, mogą spełniać świeccy.

Motu proprio *Causas matrimoniales* (Mp. Cm) z 28 marca 1971 r. upoważnia Konferencje Biskupie do udzielania zezwoleń na utworzenie w pierwszej i drugiej instancji Kolegium złożonego z dwóch duchownych i jednego świeckiego, jeżeli Kolegium tego nie można utworzyć z trzech sędziów powołanych spośród osób duchownych⁹⁷.

Motu proprio zaznacza, że powyższa zmiana w składzie kolegium sędziowskiego dotyczy trybunałów diecezjalnych i regionalnych⁹⁸. Choć trybunały międzydiecezjalne i międzyregionalne mają zapewnić sprawniejsze funkcjonowanie kościelnego wymiaru sprawiedliwości, a więc winny posiadać odpowiednią ilość sędziów rekrutujących się spośród osób duchownych, to jednak okoliczności miejsca i czasu mogą sprawić, że nowy przepis, co do składu kolegium sędziowskiego, może się okazać i dla nich aktualny⁹⁹.

- Włączenie mężczyzny świeckiego do kolegium sędziowskiego wymaga spełnienia trzech warunków:

- a) niemożność powołania do tegoż kolegium samych osób duchownych;
- b) kandydat musi posiadać odpowiednie przymioty,
- c) konieczne jest zezwolenie Konferencji Episkopatu¹⁰⁰.

Gdy idzie o pierwszy warunek to trzeba mieć na uwadze nie tylko brak osób duchownych w ogóle, ale także niemożność powołania ich

⁹⁶ AAS, 68(1971) 486—492 (PPK, t. IV, z. 2, nn. 7805—7850).

⁹⁷ N. V, § 1: AAS, 68 (1971) 443 (PPK, t. IV, z. 2, n. 7750).

⁹⁸ Tamże, n. V, § 1: AAS, 68 (1971) 443 (PPK, t. IV, z. 2, n. 7750).

⁹⁹ T. Pawluk, *Reforma kanonicznego procesu małżeńskiego w świetle Motu proprio „Causas matrimoniales”*, „Prawo kanoniczne”, 13 (1973) nr 3—4, 262.

¹⁰⁰ Mp. Cm. n. V, n. VII: AAS, 68 (1971) 443—444 (PPK, t. IV, z. 2, nn. 7750—7754).

do kolegium sędziowskiego z racji braku odpowiednich kwalifikacji wymaganych przez prawo, zatrudnienie w duszpasterstwie, tak, że angażowanie w trybunałach przyniosłoby szkodę duszpasterstwu¹⁰¹. Świecki, któremu powierza się pracę w trybunale kościelnym, powinien odznaczać się wiarą katolicką i dobrymi obyczajami, jak również posiadać należyłą wiedzę kanoniczną. Przy powierzaniu mężczyźnie świeckiemu funkcji sędziego, pierwszeństwo mają osoby posiadające praktykę sądową¹⁰². Zezwolenia udziela albo komisja Konferencji Biskupiej, albo jeden z jej członków do tego upoważniony¹⁰³.

Użyte w Motu proprio *Causas matrimoniales* wyrażenie: „Conferentia Episcopalis facultate instruitur” zdaje się wskazywać, że zezwolenie Konferencji na powołanie mężczyzny świeckiego jest wymagane pod sankcją nieważności aktu. Chodzi tu o dyspensę od kan. 118 i 1574 § 1, której nie można udzielić na podstawie Motu proprio „De episcoporum muneribus”, z dnia 15 czerwca 1966 r.¹⁰⁴ Zezwolenie to jednak niekoniecznie musi dotyczyć poszczególnego wypadku, może mieć charakter ogólny i stały. W praktyce zezwolenia takiego wypada udzielać na określony czas, np. na okres trzech lat. Mężczyzna świecki będący członkiem kolegium sędziowskiego nie może spełniać funkcji przewodniczącego, gdyż jest nim oficjał lub wiceoficjał, ewentualnie sam biskup. Jest wskazane, aby wśród sędziów kościelnych było kilku świeckich. Pozwoli to do poszczególnych kompletów sędziowskich wyznaczać inne osoby świeckie¹⁰⁵.

2. Inne funkcje świeckich w sądach kościelnych

Motu proprio *Causas matrimoniales* przewiduje możliwość spełniania przez mężczyzn świeckich w kościelnych trybunałach wszystkich stopni funkcji, asesorów i audytorów¹⁰⁶. Teoretycznie, w świetle kodeksowego prawa procesowego mogła być asesorem osoba świecka, ponieważ do spełniania tej funkcji nie potrzeba jurysdykcji kościelnej. W praktyce jednak nie mianowano osób świeckich asesorami, chcąc w ten sposób podkreślić niezależność kościelnej władzy sądowej¹⁰⁷.

Asesor w osobie mężczyzny świeckiego, posiadający wykształcenie prawne i należyte doświadczenie, może oddać duże usługi sędziemu kościelnemu, który często, zwłaszcza przy rozstrzyganiu spraw małżeńskich potrzebuje lepszego rozpoznania psychiki procesujących się małżonków¹⁰⁸.

¹⁰¹ T. Pawluk, *Reforma kanonicznego procesu małżeńskiego w świetle Motu proprio „Causas matrimoniales”*, 262.

¹⁰² Mp. Cm. n. VII: AAS 68 (1971) 444 (PPK, t. IV, z. 2, n. 7754).

¹⁰³ Tamże, n. V, § 3: AAS, 68 (1971) 444 (n. 7752).

¹⁰⁴ T. Pawluk, *Reforma kanonicznego procesu małżeńskiego...*, 263.

¹⁰⁵ Tamże, 263.

Do ukazania się Motu proprio *Causas matrimoniales*, istniał zakaz spełniania funkcji audytora przez osobę świecką. Wynikał on z zasady, że osoby świeckie nie uczestniczą w jurysdykcji kościelnej (Kan. 118). Możliwość spełniania obecnie funkcji audytora przez osobę świecką jest podyktowana korzyścią sądu, zwłaszcza w diecezjach odczuwających brak wystarczającej liczby duchownych. Przesłuchiwanie stron i świadków w sprawach małżeńskich często dotyczy materii drażliwej i wymaga znajomości życia małżeńskiego, dlatego też pomoc audytora świeckiego w tych sprawach może być bardzo korzystna zarówno dla trybunału jednoosobowego jak i kolegialnego¹⁰⁹.

Urząd notariusza w trybunałach kościelnych mogą pełnić osoby świeckie i to zarówno mężczyźni, jak i kobiety¹¹⁰. Chodzi tu o kobiety żyjące nie tylko w świecie, ale również o zakonnice, byleby odpowiadały stawianym wymogom. Motu proprio „*Causas matrimoniales*” nie uzależnia powoływania osób świeckich na urząd notariuszy sądowych od niemożności powierzenia tej funkcji duchownym. Nie zostało jednak zniesione zastrzeżenie, co do procesu karnego duchownych (Kan. 373, § 3), bowiem Motu proprio dotyczy tylko spraw o nieważność małżeństwa¹¹¹. Zgodnie z dotychczasowym prawem w trybunałach kościelnych mogą występować świeccy w charakterze adwokatów i pełnomocników, jeśli spełniają warunki wymagane przez prawo¹¹². Woźny i komornik sądowy zazwyczaj rekrutują się spośród osób świeckich, a tylko wyjątkowo spośród osób duchownych, gdy tego domaga się charakter konkretnej sprawy¹¹³.

Osoby świeckie powoływane do różnych funkcji w sądownictwie kościelnym, zgodnie z prawem posoborowym powinny odznaczać się wiarą katolicką i dobrymi obyczajami, odpowiednią wiedzą prawniczą i doświadczeniem¹¹⁴.

Wydaje się, że powoływanie świeckich do trybunałów kościelnych w tak dużym zakresie idzie nie tylko po linii postanowień soborowych, ale jest także korzystne zarówno dla sądownictwa kościelnego, jak i duszpasterskiej działalności Kościoła. Pozwala szybciej załatwiać sprawy i odciąża kapłanów, umożliwiając im poświęcić więcej czasu duszpasterstwu. Można by jeszcze rozważyć zagadnienie udziału kobiet w pracy trybunałów kościelnych. Dotychczasowe postanowienia fawory-

¹⁰⁶ Mp. Cm. n. VI: AAS, 68 (1971) 444 (PPK, t. IV, z. 2, n. 7753).

¹⁰⁷ T. Pawluk, *Kanoniczny proces małżeński*, Warszawa 1973, 65.

¹⁰⁸ Tenże, *Reforma kanonicznego procesu małżeńskiego...*, 267.

¹⁰⁹ Tamże, 267.

¹¹⁰ Mp. Cm. n. VI: AAS, 68 (1971) 444 (PPK, t. IV, z. 2, n. 7753).

¹¹¹ T. Pawluk, *Reforma kanonicznego procesu małżeńskiego...*, 267.

¹¹² Tenże, *Kanoniczny proces małżeński*, 94—95.

¹¹³ Tamże, 75.

¹¹⁴ Mp. Cm. n. VII: AAS, 68 (1971) 444 (PPK, t. IV, z. 2, n. 7754).

zują mężczyzn, umożliwiając im wykonywanie funkcji sędziego, audytora, asesora, notariusza, a kobietom tylko funkcji notariusza.

W związku z powołaniem świeckich do pracy w trybunałach kościelnych, wyłania się problem zorganizowania należytego przygotowania ich do tej pracy. Tą sprawą powinny zająć się Krajowe Konferencje Episkopatu.

ZAKOŃCZENIE

Ustanowienie przez ustawodawstwo posoborowe instytucji pośrednich między ogólnokościelnymi a diecezjalnymi, które nie były należycie docenione przez Kodeks Prawa Kanonicznego, może oddać wielką przysługę w sprawnej organizacji duszpasterstwa w Kościele, dostosowanego do współczesnych potrzeb i wymagań. Wiele z nich ma zadania tego rodzaju, że do ich właściwego wykonania potrzebuje udziału, należycie przygotowanych ludzi świeckich. Byłoby wskazane, aby przygotowywana nowa kodyfikacja prawa kościelnego, w większym jeszcze wymiarze udostępniała świeckim możliwość udziału w instytucjach o zasięgu krajowym, regionalnym i ponaddiecezjalnym. Istnieje także potrzeba lepszej informacji o ich istnieniu i działaniu. Jednym ze sposobów takiej informacji jest publikowanie dokumentów przez nie opracowanych.

ZUSAMMENWIRKEN DER HIERARCHIE MIT DEM LAIKAT IN INSTITUTIONEN VOM WIRKUNGSBEREICH DES LANDES UND DER REGION

Zusammenfassung

Das II Vatikanische Konzil erhob durch seine Lehre vom Volke Gottes und vom allgemeinen Priestertum die Bewertung des Laikats. Eine Folge dessen ist die Errichtung durch die nachkonziliäre Gesetzgebung mancher neuen Institutionen mit der Anteilnahme von Laien, sowie auch die Einführung der Laien in schon bestehende Institutionen. Die Institutionen wurden auf verschiedenen Ebenen einberufen: auf der Ebene der allgemeinen Kirche, des Landes, der Region, der Diözese, und sogar der Pfarrgemeinde. In vorliegendem Aufsatz werden Institutionen von Wirkungskreis des Landes und der Region besprochen, in denen die Laien gesetzlich zugesicherte Anteilnahme besitzen.

Die nachkonziliäre Gesetzgebung überweist eine führende Rolle in den Landeskirchen den Bischofskonferenzen. Um der ihnen gestellten Aufgabe gerecht zu werden, berufen die Bischofskonferenzen diverse Kommissionen für den Landesbereich. Viele dieser Landeskommissionen benötigen zur wirksamen Realisation der gesteckten Ziele der Beteiligung gut vorbereiteter Laien. Sowohl die allgemeine als auch die partikuläre Gesetzgebung sollte den Laien größere Möglichkeiten, als bisher, der Anteilnahme an den Arbeiten der Landesbischofskonferenzen einräumen zum Verrichten der Funktionen, in denen sie zuständig sind.

Die Konzils- und Nachkonzilsdokumente fordern Belebung der Wirksamkeit der Plenar- und Provinzialsynoden, ihres seelsorgerlichen Charakters. Eine große Erregung der nachkonziliären Gesetzgebung ist die Einführung der Laien in das Wirken der kirchlichen Gerichte zwecks ihrer Leistungssteigerung.